

T **OL**

KIT Roze50plus.nl **50**

Toolkit om de aandacht voor seksuele en
genderdiversiteit in zorg en welzijn te vergroten

INHOUDSOPGAVE

Over deze toolkit	3
Waarom aandacht voor seksuele en genderdiversiteit?	5
Hoe kunt u deze toolkit gebruiken?	7
Wat vindt u in deze toolkit?	8
Inhoud onderdeel informatie	10
Informatie over seksuele en genderdiversiteit (met de focus op LHBTI-ouderen)	13
Inhoud onderdeel activiteiten	23
Activiteiten m.b.t. seksuele en genderdiversiteit (met de focus op LHBTI-ouderen)	26

OVER DEZE TOOLKIT

Deze toolkit is bedoeld voor zorgmedewerkers, vrijwilligers, leidinggevendenden, opleiders, beleidsmedewerkers, managers en anderen die in hun organisatie in de zorg- en welzijnssector (meer) aandacht willen besteden aan seksuele en genderdiversiteit, aan (oudere) lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuele, transgender- en intersekse personen (LHBTI). Het gaat dan niet alleen om LHBTI-cliënten/bewoners en hun partners, familie en naasten, maar ook om medewerkers en vrijwilligers die LHBTI zijn.

Deze toolkit is een vernieuwde, herziene uitgave van de Toolkit Roze 50+ van 2014. Gebaseerd op een onderzoek onder Roze 50+ ambassadeurs (juni 2018) en op ervaringen van betrokken trainers, adviseurs en gebruikers is de toolkit aangepast. Ook de aanbevelingen uit 2016 naar aanleiding van de interventiebeschrijving van de Roze Loper voor de databank Effectieve sociale interventies (www.movisie.nl/interventie/roze-loper) zijn meegenomen. Deze nieuwe toolkit sluit zo beter aan bij de wensen en behoeften van gebruikers, de aanbevelingen voor de interventiebeschrijving en bij de thema's van de Roze Loper Scan® en de Roze Loper.

Toolkit en relatie met Roze Loper en Roze Loper Scan®

De Roze Loper heeft als doel de sociale acceptatie van LHBTI personen in zorg- en welzijnsinstellingen te bevorderen. De Roze Loper bestaat uit een traject dat leidt naar sociale acceptatie van seksuele en genderdiversiteit in zorg en welzijn. Cliënten/bewoners voelen zich na een traject meer gezien, voelen zich veilig in hun seksuele en genderidentiteit. Daarnaast wordt de organisatie zelf meer inclusief naar minderheidsgroepen in het algemeen. De Roze Loper kan gebruikt worden in woonzorg- en thuiszorginstellingen, in organisaties voor mensen met een beperking, welzijnsorganisaties, GGZ en ziekenhuizen.

De Roze Loper Scan® is een lijst met stellingen waarmee organisaties kunnen inventariseren in hoeverre zij al dan niet voldoende aandacht besteden aan seksuele en genderdiversiteit. De stellingen gaan over bewustwording, openheid en respect, empowerment en passende aandacht, en privacy en veiligheid. De suggesties uit deze toolkit sluiten aan op deze thema's zodat organisaties die aan een of meer van deze aspecten meer aandacht willen besteden gerichtere relevante mogelijkheden kunnen selecteren. Zie voor meer informatie over de Roze Loper en de Roze Loper Scan®: www.rozezorg.nl

Deze toolkit is samengesteld in opdracht van Roze 50+ door Herman Boers, namens Vilans kenniscentrum langdurende zorg. Roze 50+ is een samenwerkingsverband van ANBO en COC om de sociale acceptatie en inclusie van LHBTI-ouderen te vergroten. Mail voor vragen of suggesties aan info@roze50plus.nl

WAAROM AANDACHT VOOR SEKSUELE EN GENDERDIVERSITEIT?

In de zorg- en welzijnssector is steeds meer aandacht voor diversiteit. Vaak richt deze zich op multiculturele of religieuze diversiteit. Aandacht voor seksuele en genderdiversiteit is minder vanzelfsprekend of niet aanwezig. Het gaat dan vooral om aandacht voor lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuele, transgender en intersekse (LHBTI) personen.

Seksuele en genderdiversiteit gaat over diversiteit in seksuele voorkeuren en identiteiten. Concreet gaat dit over de ruimte die er is voor homoseksuele, lesbische, biseksuele, transgender en intersekse personen om zichzelf te zijn, open te zijn over hun seksuele voorkeur of genderidentiteit en de houding van bewoners/cliënten en zorgverleners/vrijwilligers tegenover LHBTI personen. Het gaat ook over een open en tolerante sfeer binnen de organisatie, beschikbaarheid van informatie en hulp voor bewoners/cliënten, en over kennis en vaardigheden van zorgverleners en vrijwilligers.

Als je mensen gelijk wilt behandelen, moet je dat op verschillende manieren doen

Veel organisaties stellen: *'Wij maken geen onderscheid'* of *'Bij ons is iedereen welkom'*. Door geen onderscheid te (willen) maken worden echter de specifieke wensen, vragen, behoeften of problemen van individuele cliënten/bewoners - in dit geval LHBTI personen - niet of onvoldoende gezien, herkend en erkend. Terwijl zo ongeveer 5% van de bevolking LHBTI is...

Uit diverse onderzoeken blijkt dat veel Nederlanders steeds positiever staan tegenover LHBTI personen. Daarnaast krijgen zij vaak toch ook te maken met negatieve reacties en discriminatie of uitsluiting, ook in de zorg- en welzijnssector. LHBTI personen zijn vaker slachtoffer van een misdrijf dan hetero's. Negatieve reacties op LHBTI hebben invloed op hun welzijn en de gezondheid van LHBTI personen. Zij kennen vaak meer (met name psychische) gezondheidsproblemen zoals depressie of verslaving. Ook hebben LHBTI personen vaak andere en kleinere sociale netwerken dan de meeste hetero's: zij kunnen of willen niet altijd terugvallen op kinderen, familie of burens. Met name oudere LHBTI personen lopen daardoor meer risico op eenzaamheid. Zie voor meer informatie www.movisie.nl/lhbt-emancipatie.

Niet omdat ik anders wil zijn, maar omdat ik mezelf wil zijn.

Heteronormativiteit speelt ook een rol in de aandacht voor seksuele en genderdiversiteit: veel bestuurders, managers, zorgmedewerkers en vrijwilligers zijn zich onvoldoende bewust van de aanwezigheid van LHBTI personen in hun organisatie. Voor een deel speelt de 'onzichtbaarheid' van LHBTI personen daarin ook een rol: door de negatieve ervaringen (uit het verleden én heden) durven veel mensen niet uit te komen voor hun seksuele of genderidentiteit, ook al zeggen zorgverleners en hun managers daar open voor te staan en er geen problemen mee te hebben. Voor veel oudere (en ook veel bi-culturele) LHBTI personen komt daarbij nog dat zij zijn opgegroeid in een maatschappij waarin homoseksualiteit een taboe, zonde, ziekte of misdrijf was of is, waardoor zij niet open over hun leven, hun gevoelens en hun relaties durven te zijn. Het 'uitkomen voor wie je bent' en spanning rondom acceptatie, het behoren tot een minderheid of te maken krijgen met pesten of discriminerend gedrag heeft zowel psychische als sociale gevolgen, vaak ook op langere en op latere termijn. Daarom is en blijft specifieke aandacht voor LHBTI personen noodzakelijk. Zodat ook zij – net als iedereen - zich écht welkom en veilig voelen om zichzelf te kunnen zijn.

Wist u dat....

- 20% van de homo- of biseksuele ouderen bang is voor negatieve reacties van medebewoners in zorginstellingen?
- bewoners/cliënten minder gemakkelijk over hun geaardheid durven te praten als je er automatisch van uit gaat dat ze hetero zijn?
- in een wijk met 2000 bewoners er zo'n 100 lesbisch, homo of biseksueel zijn en er gemiddeld acht transgender personen wonen?
- LHBT personen, vaker dan hetero's, zich niet veilig voelen in hun woonomgeving of minder binding met hun buurt of burens hebben?
- meer dan de helft van de transgender personen te maken heeft gehad met ernstige bedreigingen of geweld in de openbare ruimte?

HOE KUNT U DEZE TOOLKIT GEBRUIKEN?

Deze toolkit bevat informatie en suggesties om op verschillende manieren (meer) aandacht te besteden aan seksuele en genderdiversiteit in zorg- en welzijnsorganisaties. Het betreft mogelijkheden om de aandacht voor lesbische vrouwen, homoseksuele mannen en biseksuele, transgender en interseks (LHBTI) personen te agenderen, te versterken, te implementeren en te borgen. De nadruk ligt daarbij vooral op LHBTI ('roze') ouderen die zorg of ondersteuning ontvangen in een verpleeghuis, woonzorgcentrum of ziekenhuis, door een welzijnsorganisatie of thuis.

Om aandacht te besteden aan seksuele en genderdiversiteit is het organiseren van een of meer 'losse' activiteiten minder zinvol en weinig effectief. Een samenhangende en een organisatie-brede aanpak komen succesvolle aandacht voor LHBTI personen ten goede. De aanpak slaagt alleen als het door de hele organisatie wordt gedragen en niet op de schouders van één persoon rust. Samenhang in activiteiten, continuïteit, samenwerking en langetermijnvisie zijn van belang, net als inbedding in het beleid en de dagelijkse praktijk. Deze toolkit biedt suggesties voor een samenhangende, gevarieerde aanpak zodat de aandacht voor seksuele en genderdiversiteit zowel in de praktijk als beleidsmatig versterkt en geborgd kan worden.

Met enige creativiteit zijn de genoemde suggesties ook voor jongere LHBTI personen en in andere settings, als organisaties voor mensen met een beperking en de GGZ, geschikt. Specifiek voor de gehandicaptenzorg is de Instrumentenbox seksuele diversiteit ontwikkeld. Zie www.kennispleingehandicaptensector.nl

WAT VINDT U IN DEZE TOOLKIT?

Deze toolkit bevat verschillende mogelijkheden om de aandacht voor seksuele en genderdiversiteit in zorg- en welzijnsorganisaties te vergroten. De mogelijkheden zijn onderverdeeld in 'informatie' en 'activiteiten'.

Informatie bevat een overzicht van (verwijzingen naar) relevante (achtergrond-)informatie, literatuur, goede praktijkvoorbeelden en sites over (vooral) LHBTI ouderen. Deze informatie kan gebruikt worden voor de onderbouwing van een LHBTI inclusief beleid, voor deskundigheidsbevordering of om bepaalde activiteiten inhoudelijk voor te bereiden.

Activiteiten zijn mogelijkheden om in te zetten voor of met groepen bewoners, cliënten, hun familie en vriend(inn)en, medewerkers of vrijwilligers. Dat kan variëren van allerlei vormen van amusement tot deskundigheidsbevordering. Sommige activiteiten kunnen voor meerdere doelen ingezet worden. De meeste activiteiten vragen voorbereidingstijd en er zijn kosten aan verbonden.

Overzicht

De geboden mogelijkheden zijn gecategoriseerd volgens de stellingen uit de Roze Loper Scan. Op basis van de uitkomsten van die scan kunnen een of meer mogelijkheden uit deze toolkit ingezet worden om de scores op een of meer aspecten te verbeteren. De toolkit kan ook gebruikt worden om na een (her)audit voor de Roze Loper inhoud te geven aan de aanbevelingen die naar voren komen. Door een of meer mogelijkheden uit deze toolkit in te zetten, zorgt u voor betere uitkomsten van een volgende audit.

Bewustwording, openheid en respect:

- de organisatie is bekend met LHBTI cliënten/bewoners
- de organisatie informeert (nieuwe) cliënten/bewoners en hun naasten bij de kennismaking en intake over LHBTI-inclusie/seksuele en genderdiversiteit
- medewerkers worden gestimuleerd om op het gebied van diversiteit een voortrekkersrol te ambiëren
- de communicatie (zowel intern als extern) is LHBTI-inclusief
- er is sprake van specifiek LHBTI-inclusief beleid

Empowerment en continue passende aandacht:

- aandacht voor seksuele en genderdiversiteit binnen de organisatie
- activiteiten die georganiseerd worden rondom het LHBTI thema
- informatie omtrent ontmoetingsmogelijkheden voor LHBTI personen
- beschikbaarheid van mensen en middelen voor LHBTI-inclusie
- LHBTI-inclusief personeelsbeleid en toetsing bij cliënten/bewoners daarover

Privacy en veiligheid:

- gedragsregels/protocollen tegen pesten en uitsluiting en monitoring daarvan
- mogelijkheden voor cliënten om eventueel ongenoegen anoniem kenbaar te maken
- klachtenprocedure en regelingen

Bewustwording,
openheid en
respect:

Informatie

Cijfers, feiten en onderzoeken		X	X
Hoe ondersteun je LHBT ouderen?		X	
Artikel Roze Salons		X	X
Stormachtig Stil	X	X	
Nieuwe Namen	X	X	
Roze Levensverhalen	X	X	
Het Genderdoeboek	X		X
Regenboogtaaltips		X	X
Intimiteit en seksualiteit in het verpleeghuis			X
Goed praktijkvoorbeeld: informatie		X	
Goed praktijkvoorbeeld: Roze amassadeur	X	X	X
Goed praktijkvoorbeeld: zichtbaarheid	X	X	X
Goed praktijkvoorbeeld: Roze Loper			
Goed praktijkvoorbeeld: stappenplan Roze Loper			X
Interventiebeschrijving De Roze Loper			X
Genderidentiteit en seksuele diversiteit in de ouderenzorg			
Stappenplannen professionele aandacht			
Documentaires			X
Websites		X	X

voor bewoners
en netwerk

voor medewerkers
en vrijwilligers

voor organisatie
en beleid

Empowerment
en continue
passende aandacht:

Informatie

Cijfers, feiten en onderzoeken

Hoe ondersteun je LHBT ouderen?

Artikel Roze Salons

Stormachtig Stil

Nieuwe Namen

Roze Levensverhalen

Het Genderdoeboek

Regenboogtaaltips

Intimiteit en seksualiteit in het verpleeghuis

Goed praktijkvoorbeeld: informatie

Goed praktijkvoorbeeld: Roze amassadeur

Goed praktijkvoorbeeld: zichtbaarheid

Goed praktijkvoorbeeld: Roze Loper

Goed praktijkvoorbeeld: stappenplan Roze Loper

Interventiebeschrijving De Roze Loper

Genderidentiteit en seksuele diversiteit in de ouderenzorg

Stappenplannen professionele aandacht

Documentaires

Websites

ontmoeting voor LHBTI personen	activiteiten over/voor LHBT	introductie nieuwe medewerkers	deskundigheds- bevordering
X	X		
			X
			X
			X
		X	X
		X	X
		X	
			X
			X
X	X	X	X

Informatie

Cijfers, feiten en onderzoeken

Hoe ondersteun je LHBT ouderen?

Artikel Roze Salons

Stormachtig Stil

Nieuwe Namen

Roze Levensverhalen

Het Genderdoeboek

Regenboogtaaltips

Intimiteit en seksualiteit in het verpleeghuis

Goed praktijkvoorbeeld: informatie

Goed praktijkvoorbeeld: Roze amassadeur

Goed praktijkvoorbeeld: zichtbaarheid

Goed praktijkvoorbeeld: Roze Loper

Goed praktijkvoorbeeld: stappenplan Roze Loper

Interventiebeschrijving De Roze Loper

Genderidentiteit en seksuele diversiteit in de ouderenzorg

Stappenplannen professionele aandacht

Documentaires

Websites

meldingen	beleid		
X			
	X		
	X		
	X		
X	X		

INFORMATIE OVER SEKSUELE EN GENDERDIVERSITEIT

Dit deel bevat verwijzingen naar relevante (achtergrond-)informatie, literatuur, goede praktijkvoorbeelden en sites over (vooral oudere) LHBTI personen.

Cijfers, feiten en onderzoeken

Doelgroep: Zorgmedewerkers, vrijwilligers, management, bestuur en beleidsmedewerkers.

Infographic: feiten en cijfers op een rij

Handreiking en een infographic met alle feiten en cijfers over LHBTI personen. Het biedt een duidelijk overzicht van en inzicht in de belangrijkste vraagstukken rondom LHBTI in Nederland. De themapagina LHBTI-emancipatie van Movisie bevat een overzicht met facttheets, handreikingen en onderzoeken over LHBTI. Zie: www.movisie.nl/lhbt-emancipatie

Uitgever: Movisie, 2018

www.movisie.nl

Transgenderpersonen in zorg en welzijn

Factsheet met informatie over aantallen, gezondheid, zorg en welzijn van transgender personen in Nederland.

Uitgever: Transgender Netwerk Nederland, 2018

www.transgendernetwerk.nl

Jezelf zijn in het verpleeghuis

Beleidssignalement over intimiteit, seksualiteit en diversiteit onder bewoners van verpleeg- en verzorgingshuizen.

Uitgever: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2018

www.scp.nl

Rapportage Bewonersevaluatie Roze Loper

Kwalitatief onderzoek naar ervaring en waardering van bewoners/cliënten van Roze Loper-instellingen en in bredere zin, bezoekers van Roze Salons, van de Roze Loper als interventie

Auteur: Maaïke Kluit, 2016

www.roze50plus.nl

Hoe ondersteun je ouderen met LHBTI-gevoelens?

LHBTI ouderen willen – net als anderen - zorg, ondersteuning of begeleiding in een veilige sfeer met respect voor hun leefstijl en identiteit. In dit leaflet leest u hoe u als professional of vrijwilliger deze ouderen zo goed mogelijk kunt ondersteunen. Deze leaflet is o.a. te gebruiken als hand-out bij een training of workshop.

Auteurs en uitgever: Els Meijssen en Herman Boers, Movisie (2017)

Doelgroep: Zorgmedewerkers, vrijwilligers, beleidsmedewerkers, management, bestuur.

Gratis te downloaden via www.movisie.nl

Artikel In Roze Salons kunnen homoseksuele ouderen echt zichzelf zijn

De Roze Salons bieden LHBTI ouderen een laagdrempelige gelegenheid om elkaar ongedwongen te ontmoeten en ervaringen te delen. Bezoekers blijken de salons te ervaren als een gezellige en veilige plek waar men niet bang hoeft te zijn voor vooroordelen of scheve blikken. Desiree Warning schreef een artikel in opdracht van Movisie over de invloed van de Roze Salons op de gezondheid van LHBTI ouderen.

Auteur en uitgever: Desiree Warning, Movisie (2016).

Doelgroep: Cliënten/bewoners en hun naasten, zorgmedewerkers, vrijwilligers, beleidsmedewerkers, management en bestuur.

Gratis te downloaden via www.movisie.nl

Boek Stormachtig Stil. Levensverhalen van roze ouderen

Boek met 27 verhalen van roze ouderen, met foto's en een voorwoord van Arthur Japin. In het boek komt de diversiteit van de groep duidelijk naar voren. Niet alleen LHBT, ook culturele en religieuze diversiteit.

Auteur en uitgever: Eveline van de Putte, uitgeverij Xanten (2013).

ISBN 9789491446085

Doelgroep: Cliënten/bewoners en hun naasten, zorgmedewerkers, vrijwilligers, beleidsmedewerkers, management, bestuur

Kosten: € 21,95

Bestellen via evelinevandeputte.com

Boek Nieuwe Namen. Levensverhalen van transgender ouderen

(Oudere) transseksuelen, travestieten, crossdressers, transvrouwen en transmannen vertellen openhartig over hun zoektocht naar hun ware identiteit en het proces van eindelijk zichzelf worden. Het resultaat is een reeks verhalen over onzekerheid, moed, strijd en vooral: overwinning. In een uitgebreid nawoord schetst dr. Paula Vennix de geschiedenis van transgenders in Nederland en de situatie van transgender ouderen in het bijzonder.

Auteur en uitgever: Eveline van de Putte, De Brouwerij (2018). ISBN 9789078905912

Doelgroep: Cliënten/bewoners, zorgmedewerkers en vrijwilligers, beleidsmedewerkers, management, bestuur

Kosten: € 25,00

Bestellen via www.uitgeverijdebrouwerij.nl/nieuwe-namen

Collectie Roze levensverhalen

IHLIA startte in 2012 in samenwerking met Osira Amstelgroep met het project Roze levensboeken. Hiervoor schrijven getrainde vrijwilligers de levensverhalen van LHBT ouderen op. Aan de hand van een aantal gesprekken nemen vrijwilligers de tijd om samen met de LHBT oudere hun verhaal in boekvorm - aangevuld met foto's en andere memorabilia - op te tekenen. De vertellers bepalen uiteindelijk zelf wat er in hun levensboek komt te staan.

Uitgever: IHLIA LGBT Heritage

Doelgroep: Cliënten/bewoners, zorgmedewerkers en vrijwilligers, beleidsmedewerkers, management en bestuur

Enkele van deze boeken zijn geheel online te lezen.

Meer informatie: www.ihlia.nl

Wegwijzer Het Genderdoeboek

Een wegwijzer voor organisaties met richtlijnen over hoe op een correcte en genderinclusieve wijze om te gaan met transgender personen. In het Genderdoeboek worden handvatten op vier verschillende onderwerpen gegeven: geslachtsregistratie en persoonsgegevens, correcte aanspreekvormen, onderzoek en (genderneutrale) toiletten.

Auteurs en uitgever: Sophie Schers en Elise van Alphen, TNN Transgender Netwerk Nederland (2017)

Doelgroep: Zorgmedewerkers, beleidsmedewerkers, management, bestuur

Gratis te downloaden via www.transgendernetwerk.nl

Handreiking Regenboog taaltips

Handreiking voor inclusieve communicatie om op een respectvolle manier te praten en schrijven over seksuele- en genderdiversiteit. Met achtergrondinformatie en tips om niet onbedoeld mensen uit te sluiten op basis van seksuele oriëntatie, genderidentiteit, genderexpressie en geslachtskenmerken. De Regenboog taaltips zijn een hier een goed hulpmiddel bij.

Uitgever: Gemeente Amsterdam afdeling Diversiteit (2018)

Doelgroep: Zorgmedewerkers, vrijwilligers, beleidsmedewerkers, management, bestuur

Gratis te downloaden via www.amsterdam.nl/sociaaldomein

Publicatie Intimiteit en seksualiteit in het verpleeghuis

Deze publicatie geeft informatie, werkwijzen, tips én goede voorbeelden over intimiteit en seksualiteit in het verpleeghuis, met ook aandacht voor seksuele diversiteit.

Uitgever: Waardigheid en Trots (2018)

Doelgroep: Zorgmedewerkers, vrijwilligers, beleidsmedewerkers, management, bestuur

Gratis te downloaden via www.waardigheidentrots.nl

Goed praktijkvoorbeeld: informatie voor bewoners en medewerkers

Een van de manieren om te laten zien dat een organisatie aandacht besteedt aan seksuele en genderdiversiteit is dit te expliciet te benoemen in flyers en folders. Voor zowel (toekomstige) bewoners/cliënten en hun naasten als voor (nieuwe) vrijwilligers en medewerkers wordt duidelijk dat deze organisatie LHBTI personen welkom heet. Voor LHBTI personen zelf is het een duidelijk statement dat deze organisatie zorgt voor een open, tolerante en veilige sfeer, zodat ook zij zichzelf kunnen zijn.

Doelgroep: Cliënten/bewoners en hun naasten, zorgmedewerkers, vrijwilligers

Flyer Brabant Zorg

Brabant Zorg verstrekt aan nieuwe bewoners, vrijwilligers en medewerkers een flyer over de Roze Loper die zij bezitten.

Meer informatie via Sonja Haven: sonja.haven@brabantzorg.eu

Brochure AxionContinu

AxionContinu voert een homovriendelijk beleid en met deze brochure wil zij het onderwerp roze ouderenzorg zowel binnen als buiten de organisatie bespreekbaar maken.

Zie www.issuu.com

Goed praktijkvoorbeeld: roze ambassadeur

Brabant Zorg bezit een Roze Loper. Roze ambassadeur Lenie van der Leest is daar een pleitbezorger voor. Ze maakt seksuele en genderdiversiteit bespreekbaar bij bewoners en collega's. Visible-ID maakte een filmportret (van 2:51 minuten) van haar in de serie Boegbeeld in beeld.

Doelgroep: Zorgmedewerkers, vrijwilligers, beleidsmedewerkers, management, bestuur

Zie www.visible-id.com/derozeloper

Goed praktijkvoorbeeld: zichtbaarheid Zie pagina 19

Er zijn verschillende manieren om te laten zien dat een organisatie LHBTI vriendelijk is. Een organisatie communiceert expliciet dat discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, niet geaccepteerd wordt. Bewoners en bezoekers – en specifiek LHBTI personen of andere minderheden – voelen zich dan eerder welkom en veilig.

Goed praktijkvoorbeeld: Roze Loper bij De Rietvinck

Als eerste in Nederland ontving verpleeghuis De Rietvinck (Amstelring) in 2010 het Roze Loper-certificaat. Het 'roze' van De Rietvinck komt mooi in beeld bij de films over ouderen die vertellen over vroeger en over hun - soms heimelijke - geliefde.

Zie www.amstelring.nl

Goed praktijkvoorbeeld: stappenplan Zie pagina 19

Zorgen voor meer aandacht voor seksuele en genderdiversiteit in zorg- of welzijnsorganisaties vraagt een gedegen, samenhangende aanpak, zowel in de praktijk als op beleidsniveau. Cordaan maakte het stappenplan Op weg naar een Roze Loper. (Met dank aan Hanneke Heim van Cordaan).

Doelgroep: Zorgmedewerkers, beleidsmedewerkers, management

Interventiebeschrijving De Roze Loper

Van de Roze Loper is een uitgebreide interventiebeschrijving gemaakt met daarin analyses en informatie over de werkzame elementen. De interventie is door een onafhankelijk panel beoordeeld als 'goed beschreven'. De beoordelaars beoordelen De Roze Loper als een indrukwekkend programma op verschillende niveaus: van beleid tot activiteiten voor de ouderen zelf. De stevige onderbouwing helpt bij het creëren van het noodzakelijke draagvlak. De beoordelaars benoemen bovendien de inzet van Roze 50+ ambassadeurs, de Roze Loper Scan en audit als sterke punten van de interventie.

Ontwikkelaars: Manon Linschoten en Margo Niestadt, Roze 50+ (2016)

Doelgroep: beleidsmedewerkers, management, bestuur

Gratis te downloaden via www.movisie.nl

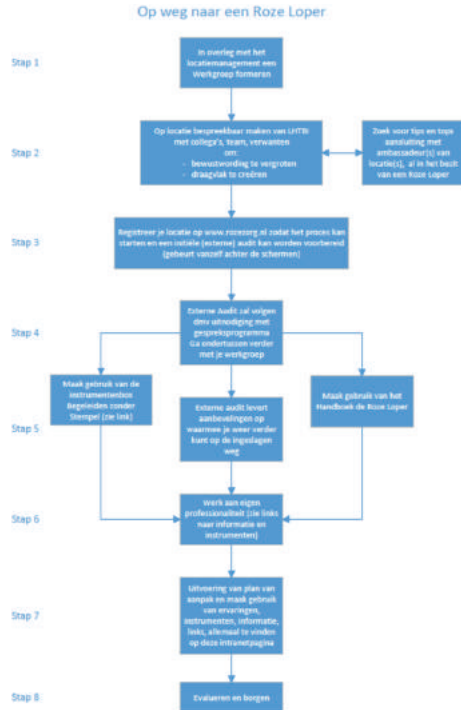
↑ Brabant Zorg maakt op deze manier duidelijk dat iedereen zichzelf kan zijn.

↑ Bij verpleeghuis De Venser van Amstelring in Amsterdam Zuidoost hangt de Roze Loper-plaquette als teken van LHBT-vriendelijkheid.

↑ Bij locaties van welzijnsorganisatie SOOZ in Amsterdam Zuid hangt deze poster bij de ingang om te laten zien dat LHBTI personen zich ook welkom en veilig kunnen voelen.

↑ Cordaan: stappenplan Op weg naar een Roze Loper

Handleiding Genderidentiteit en seksuele diversiteit in de ouderenzorg

Deze toolkit is bedoeld voor iedereen die betrokken is bij de ouderenzorg, dus niet alleen voor woonzorgcentra, maar ook dagverzorgingscentra, serviceflats, thuiszorg enz. Met deze (Belgische) toolkit wil de auteur de ouderenorganisaties, de zorgverleners en de oudere volwassenen een positieve boost geven om, aan de hand van gedegen frameworks, tips, stellingen, scenario's en prachtige illustraties, de bespreekbaarheid rond genderidentiteit en seksuele diversiteit op latere leeftijd te verhogen en taboes te doorprikken.

Doelgroep: medewerkers, beleidsmedewerkers, management, bestuur

Auteur en uitgever: Els Messelis, Garant - Uitgevers n.v. (2018).

EAN: 9789044136036

Kosten: € 37,10

Stappenplannen om de professionele aandacht voor seksuele diversiteit te vergroten

Stappenplannen met handvatten (als werkvormen, lessen en beeldmateriaal) om de begeleiding aan en zorg voor LHBTI-cliënten/bewoners te bespreken. Er zijn 3 stappenplannen:

- 'Als je mensen gelijk wilt behandelen, moet je dat op verschillende manieren doen' voor MBO
- 'Je gaat het pas zien als je het door hebt' voor HBO
- 'Alles wat je altijd al wilde weten over transgenders' voor MBO en HBO.

Uitgevers: Movisie/Transvisie (2016)

Doelgroep: MBO en HBO Zorg en Welzijn; ook interessant voor na- en bijscholing of training in zorg- en welzijnsorganisaties.

Gratis te downloaden via www.monitorlerensignaleren.nl

Documentaires

Documentaires over LHBT ouderen dragen bij aan het vergroten van de kennis over en de zichtbaarheid van deze groep. Zij kunnen zorgen voor meer bewustwording, begrip en respect. Hieronder een aantal documentaires met of over LHBT ouderen die in een zorginstelling (gaan) wonen en waarmee zij dan geconfronteerd worden. De documentaires kunnen gebruikt worden als onderdeel van een training of een gesprek met bewoners/cliënten.

Doelgroep: Zorgmedewerkers, vrijwilligers en management en bestuur, en met toelichting of begeleiding, bijvoorbeeld een voor- of nagesprek, ook voor cliënten/bewoners en hun naasten.

- **Testimonials van roze ouderen**

Verkorte versie (4:30 min) van de film 'De Roze Loper' met testimonials van roze ouderen

www.roze50plus.nl

- **Transgender Ouderen Project**

Een serie documentaire portretten van transgender ouderen

www.transgenderouderen.nl

- **Nou én**

Documentaire (15 minuten) over LHBT- ouderen en hun kijk over het (gaan) wonen in woonzorgcentrum.

Te bestellen via info@roze50plus.nl

Kosten: € 17,50 inclusief BTW, exclusief verzendkosten.

- **Altijd al anders**

Web-documentaire over de persoonlijke strijd van Nanda, die bij haar intrek in een zorgcomplex merkt ze dat haar lesbisch - zijn niet door iedereen wordt geaccepteerd.

www.altijdalanders.nl

- **Grijze muren**

Trailer (1:18 min) van een korte dramafilm over Julia, een vrouw in een grijs verzorgingstehuis die stelselmatig wordt gepest sinds men weet dat ze homoseksueel is.

www.facebook.com/grijzemuren

- **Oud Roze**

Documentaire over De Roze Salon van Humanitas in Rotterdam waar LHBT ouderen steun en gezelligheid vinden en elkaar hun levensverhaal vertellen

www.human.nl

- **Roze in beeld**

Website met onder andere televisiefragmenten over homoseksualiteit van de afgelopen 50 jaar.

www.rozeinbeeld.nl

Websites

Deze websites bieden meer informatie over seksuele en genderdiversiteit in zorg- en welzijn, met name over LHBTI ouderen.

- **www.rozezorg.nl** over de Roze Loper, met o.a. de Roze Loper Scan®
- **www.roze50plus.nl** over Roze 50+, met o.a. een kennisbank voor zorgmedewerkers
- **www.zorgvoorbeter.nl/diversiteit** over werken aan (seksuele) diversiteit in de zorg
- **www.movisie.nl/lhbt** themadossier over LHBTI, met o.a. praktijkvoorbeelden
- **www.coc.nl/thema/50plus** belangenbehartiging van roze 50-plussers
- **www.transvisie.nl** landelijke organisatie voor mensen met genderdysforie gevoelens en hun omgeving
- **www.nnid.nl** Nederlands Netwerk Intersekse/DSD

Bewustwording,
openheid en
respect:

Activiteiten

Adviesgesprek Roze 50+			X	
Voorlichting professionals en bewoners	X	X		
Deskundigheidsbevordering: trainingen				
Deskundigheidsbevordering: onlinetrainingen				
Workshop Oudere transgenderpersonen en hun zorg(en)				
‘Activiteiten met een roze randje’	X	X		
De regenboogvlag			X	
De Regenboogquiz	X	X		
Tour d’Amour	X	X		
Mindmix	X	X	X	
Wie van de drie	X	X		
Stijldansdemonstratie door een herenpaar	X	X		
Vertelvoorstellingen	X	X		
Roze in beeld	X	X		
Wat Nou Oud?	X	X		
Roze Cast	X	X		
Films	X	X		
Foto-exposities	X	X		
Muzikale optredens	X	X		
Koren	X	X		

voor bewoners
en netwerk

voor medewerkers
en vrijwilligers

voor organisatie
en beleid

Activiteiten

- Adviesgesprek Roze 50+
- Voorlichting professionals en bewoners
- Deskundigheidsbevordering: trainingen
- Deskundigheidsbevordering: onlinetrainingen
- Workshop Oudere transgenderpersonen en hun zorg(en)
- 'Activiteiten met een roze randje'
- De regenboogvlag
- De Regenboogquiz
- Tour d'Amour
- Mindmix
- Wie van de drie
- Stijldansdemonstratie door een herenpaar
- Vertelvoorstellingen
- Roze in beeld
- Wat Nou Oud?
- Roze Cast
- Films
- Foto-exposities
- Muzikale optredens
- Koren

meldingen

beleid

X

X

ACTIVITEITEN OVER SEKSUELE EN GENDERDIVERSITEIT

In dit deel vindt u mogelijkheden om in te zetten voor of met groepen cliënten/bewoners en hun naasten, medewerkers en vrijwilligers.

Adviesgesprek met een Roze 50+ ambassadeur

U kunt een Roze 50+ ambassadeur uitnodigen voor een adviesgesprek over de stand van zaken, de cultuur, de visie en wat het management voor ogen heeft als het gaat om de LHBTI- vriendelijkheid van uw organisatie. Dit leidt tot een advies voor een traject op maat. Het gaat om het op gang brengen van een dialoog over de aanwezigheid van LHBTI senioren. Betekenis geven aan de aandacht voor seksuele en genderdiversiteit in uw organisatie vraagt om visie, beleidskeuzes en implementatie. Thema's in het adviesgesprek zijn: de actuele stand van zaken met betrekking tot seksuele en genderdiversiteit, het herkennen en erkennen van LHBTI bewoners/cliënten en aandacht hiervoor bij de intake, PR en communicatie de omgang met LHBTI medewerkers en vrijwilligers.

Doelgroep: beleidsmedewerkers, management, bestuur

Kosten: aan het eerste gesprek zijn geen kosten verbonden.

Meer informatie via info@roze50plus.nl

Voorlichting voor zorgmedewerkers en bewoners

Tijdens deze laagdrempelige voorlichtingsbijeenkomsten vertellen Roze 50+ ambassadeurs over hun leefstijlen. Zij geven de deelnemers inzicht in de specifieke behoeftes van LHBTI ouderen en laten de deelnemers op een uitnodigende en laagdrempelige manier kennis maken met LHBTI leefstijlen, coming out en specifieke problemen zoals discriminatie op basis van seksuele gerichtheid en uitsluiting.

Doelgroep: Cliënten/bewoners en hun naasten, zorgmedewerkers, vrijwilligers, beleidsmedewerkers, management, bestuur

Kosten: € 150. Deze bijdrage wordt ingezet ten behoeve van training van de Roze 50+ ambassadeurs.

Meer informatie via info@roze50plus.nl

Trainingen, workshops, trajectbegeleiding

Deskundigheidsbevordering voor medewerkers en vrijwilligers draagt – als onderdeel van een traject - bij aan het versterken van de aandacht voor seksuele en genderdiversiteit. Medewerkers en vrijwilligers volgen een training of workshop om hun kennis, professionele houding en vaardigheden ten opzichte van LHBTI personen te verbeteren. Aspecten als coming out, de leefstijl en de levensloop van LHBTI senioren en de specifieke problematiek, situatie en diversiteit van deze groep komen aan de orde.

De trainingen of workshops zijn interactief en dynamisch van opzet, waarbij deelnemers werken met casuïstiek, en ervaringen en meningen met elkaar uitwisselen. Deze trainingen of workshops zijn vooral gericht op bewustwording van eigen waarden en normen ten aanzien van seksuele en genderdiversiteit, het vergroten van de kennis over (oudere) LHBTI personen en het oefenen van vaardigheden, met als doel de professionaliteit van medewerkers en vrijwilligers te versterken.

Hieronder staan (op alfabetische volgorde) trainers waarmee Roze 50+ de afgelopen jaren ervaring heeft opgedaan in het verzorgen van workshops, trainingen en trajectbegeleiding. Deze trainers weten wat een Roze Loper-traject inhoudt, kennen de doelgroep (ook als 'ervaringsdeskundige') en zijn ervaren in het verzorgen van trainingen of workshops over seksuele en genderdiversiteit in zorg en welzijn. Naast trainingen of workshop bieden sommige trainers ook advies, begeleiding of ondersteuning bij het vormgeven en het implementeren van beleid rond dit thema of het uitvoeren van een Roze Loper-traject. Elke trainer heeft zijn/haar eigen stijl en aanpak en kan een training- of begeleidingsaanbod op maat samenstellen.

Per trainer zijn hun woonplaats, hun werkgebied en hun contactgegevens vermeld zodat u zelf contact kunt opnemen om afspraken te maken.

Doelgroep en duur: afhankelijk van de vraag.

- **Herman Boers**

www.facebook.com/hermanboerstraint

Contact: hermanboers57@gmail.com 06 221 388 38

Woonplaats: Amsterdam/Harderwijk, werkgebied: landelijk

- **Wouter Christiaens**
www.visible-id.com/derozeloper
Contact: wouter@visible-id.com 06 557 330 00
Woonplaats: Nijmegen, werkgebied: landelijk
- **Andrea Drost**
www.drosteffect.nl
Contact: info@drosteffect.nl 06 290 701 14
Woonplaats: Groningen, werkgebied: landelijk
- **Eveline van de Putte**
www.empowermentfoundation.nl
Contact: info@evelinevandeputte.com 06 283 930 14
Woonplaats: Den Haag, werkgebied: landelijk
- **Josee Rothuizen**
Contact: joseerothuizen@gmail.com 06 339 815 81
Woonplaats: Amsterdam, werkgebied: regio Amsterdam

Online trainingen

Naast trainingen of workshops kunnen medewerkers en vrijwilligers ook een of meer online trainingen volgen. Ze kunnen dan in eigen tempo en op een zelfgekozen tijd en plaats hun kennis, professionele houding en vaardigheden ten opzichte van LHBTI personen verkennen en verbeteren.

Doelgroep: zorgmedewerkers en vrijwilligers

Duur: 30 minuten

Voorwaarden: laptop of pc met internetaansluiting.

Deze online trainingen zijn gratis te volgen via www.movisieacademie.nl

Hoe ondersteun je transgender-cliënten/bewoners bij hulpvragen

Transgender personen hebben vaker dan gemiddeld te maken met onveiligheid, negatieve reacties en eenzaamheid. Daarom vallen transgender personen vaak onder de noemer 'kwetsbaar'. Het is belangrijk dat je sensitief bent voor transgendergevoelens bij cliënten/bewoners. Maar welke vragen stel je wel? En welke juist niet? Kom er in 30 minuten achter in deze online module. De training is geaccrediteerd bij het Registerplein.

Hoe ondersteun je LHBT-cliënten/bewoners bij hulpvragen?

Alle LHBT personen hebben een fase waarin ze vragen hebben over hun seksuele identiteit. Zij krijgen regelmatig te maken met negatieve reacties, uitsluiting, pesten en soms zelfs geweld. Zij zullen hun LHBT gevoelens daarom niet zomaar inbrengen in een gesprek. Hoe ga je hier als professional mee om? In deze geaccrediteerde module krijg je informatie over LHBT en ga je aan de slag met casussen. Je leert hoe je LHBT gevoelens bespreekbaar maakt.

Workshop Oudere transgenderpersonen en hun zorg(en)

Transgenderpersonen die na een lichamelijke en juridische transitie ouder worden krijgen onherroepelijk te maken met zorg en welzijn. Dan is het afgelopen met je anonimiteit: hoe zullen zorgverleners dan reageren? Deze workshop bestaat uit een basiscursus 'Wat is een transpersoon?', het zelf ervaren wat het is om transpersoon te zijn, persoonlijke ervaringen van de trainers met zorgverleners en de verschillen tussen transmannen en transvrouwen.

Doelgroep: cliënten/bewoners en hun naasten, zorgmedewerkers en vrijwilligers

Uitvoering: Corine van Dun en Jean (beiden transgenderpersonen)

Duur: 90 minuten

Kosten: € 350, exclusief reiskosten (vanuit Utrecht en Noord-Limburg)

Meer informatie: Corine van Dun, cvdun@ziggo.nl, 06 539 268 98

Activiteiten met een roze randje zie pagina 31

Zorg- en welzijnsorganisaties organiseren veel activiteiten voor bewoners in hun woon-/zorgcentrum of hun wijk. Veel van deze activiteiten kunnen van een 'roze randje' voorzien worden. Zo kan een 'Roze of Regenboogdiner' georganiseerd worden, bijvoorbeeld op Valentijnsdag, met een roze of juist veelkleurig menu. En waarom niet ook een uitstapje naar een van de Prides in ons land? Of een regenboogvlag als bingoprijs?

Door activiteiten met een roze randje te organiseren kunnen organisaties laten zien dat ze staan voor diversiteit en inclusie. Ze geven aandacht aan LHBTI personen zodat zij zich ook kunnen herkennen en welkom voelen. Een activiteit met een roze randje kan de aanleiding zijn tot een gesprek over seksuele en genderdiversiteit en over LHBTI ouderen.

Doelgroep: cliënten/bewoners en hun naasten, zorgmedewerkers en vrijwilligers

↑ ABC Alliantie Welzijn en Cordaan organiseren een roze pubquiz

↑ Een voorbeeld van 'activiteiten met een roze randje' van Brabant Zorg (met dank aan Sonja Haven): Bloemcoursage

↑ Een voorbeeld van 'activiteiten met een roze randje' van Brabant Zorg: Roze Piet

↑ Een voorbeeld van 'activiteiten met een roze randje' van Brabant Zorg: Regenboogros

↑ Regenboogkookworkshop door SWOA Arnhem

De regenboogvlag

Veel organisaties hijsen een regenboogvlag om te laten zien dat ze staan voor diversiteit. De regenboogvlag maakt zichtbaar dat de organisatie aandacht besteedt aan seksuele en genderdiversiteit en dat ook LHBTI personen welkom zijn. De vlag laat zien dat iedereen mag zijn wie hij of zij wil zijn.

Een regenboogvlag kent strepen met de kleuren van de regenboog. Deze kleuren geven de diversiteit van de LHBT-gemeenschap weer en staan ieder voor een ander aspect van homoseksualiteit: leven (rood), geneeskraft (oranje), zonlicht (geel), natuur (groen), sereenheid (blauw) en karakter (paars).

Vaak hijsen organisaties een regenboogvlag als er een activiteit voor of over LHBTI georganiseerd wordt, zoals een Roze Salon. Er zijn ook speciale dagen waarop de regenboogvlag gehesen wordt:

- 17 mei: IDAHOT (International Day Against Homophobia and Transphobia): de internationale dag tegen homofobie, bifobie en transfobie waarop wereldwijd aandacht gevraagd wordt voor homohaat en de sociale onwenselijkheid daarvan. Zie ook www.idahot.nl
- 11 oktober: Coming Out Day. Dan wordt aandacht besteedt aan het moment dat een LHBTI persoon openlijk voor zijn of haar seksuele voorkeur of identiteit uitkomt: het uit de kast komen oftewel de coming-out.

Brabant Zorg heeft deze dagen in hun vlaggenprotocol opgenomen.

Doelgroep: Cliënten/bewoners en hun naasten, zorgmedewerkers, vrijwilligers, beleidsmedewerkers, management, bestuur

Regenboogvlaggen zijn bij meerdere webwinkels te bestellen.

De Regenboog Quiz

Een quiz organiseren is een speelse, laagdrempelige en interactieve manier om de kennis en de bewustwording over seksuele en genderdiversiteit te vergroten. Aan de hand van open of meerkeuzevragen, kan meer informatie over LHBTI personen gegeven worden. Veel antwoorden geven ook aanleiding voor verdere gesprekken over LHBTI. Een quiz kan een onderdeel zijn van een bijeenkomst met cliënten/bewoners en hun naasten of als onderdeel van een training of workshop. De winnaar ontvangt een kleine passende prijs. Enkele voorbeeldvragen staan op pagina 41.

Doelgroep: Cliënten/bewoners en hun naasten, medewerkers en vrijwilligers.

Tour d'Amour

Aanwezigen gaan met elkaar in dialoog over seksuele – en genderdiversiteit naar aanleiding van de verhalen uit de boeken Nieuwe Namen en Stormachtig Stil van Eveline van de Putte. Zij vertelt, leest voor, brengt casuïstiek en gaat met de zaal in gesprek. In overleg wordt de tour uitgevoerd samen met een ervaringsdeskundige (LHBT) oudere en met een optreden van een drag queen.

Doelgroep: Cliënten/bewoners en naasten, zorgmedewerkers, vrijwilligers

Tijdsinvestering: 120 minuten

Voorwaarden: Zaal met stoelen, bij voorkeur met geluidsinstallatie en beamer/laptop

Kosten: Op aanvraag, afhankelijk van de samenstelling van het programma.

Meer informatie en reservering: Eveline van de Putte,
info@evelinevandeputte.com, 06 283 930 14

Mind Mix

Met voorstellingen en workshops maakt Mind Mix onderwerpen als seksuele diversiteit, discriminatie en sociale beïnvloeding bespreekbaar. Mind Mix stimuleert deelnemers op positieve wijze om kritisch na te denken over de oorsprong van hun eigen meningen en opvattingen. Meer inzicht in zichzelf en de wereld om zich heen stelt de deelnemers in staat om ruimer te gaan kijken en denken. Zie ook www.mindmix.nl

Doelgroep: Bewoners/cliënten en hun naasten, medewerkers en vrijwilligers.

Voorwaarden en kosten: verschillend want Mindmix werk op maat

Meer informatie: info@mindmix.nl, 06 163 575 43.

Een greep uit hun aanbod:

- **Gender-box:** een Mind Mix-er gaat in gesprek met het publiek over geslacht, expressie, genderidentiteit en 'vallen op...'. Wat betekenen deze woorden en hoeveel diversiteit is er?
- **Ik val op...:** een foto-expositie om op een laagdrempelige manier seksuele diversiteit bespreekbaar te maken, zonder dat de nadruk ligt op verschillen tussen homo en hetero. De deelnemers kunnen ook zelf op de foto.
- **Let's talk about...:** theatervoorstelling over seksuele- en genderdiversiteit. De scènes zijn aanleiding om te praten over verschillende kanten van deze thema's. Het publiek gaat na de voorstelling in gesprek met de acteurs.
- **Het vooroordelenspel:** aan de hand van vijftien portretfoto's reageert het publiek op vragen als: Wie van deze mensen gelooft er in God? Wie van deze mensen valt er op vrouwen? Waarom denk je dat? Hoe komen we aan die vooroordelen? Hoe gaan we ermee om?
- **Diversiteit in de zorg:** een workshop over inzicht in processen die ten grondslag liggen aan intolerantie en discriminatie. Met filmpjes, tests, theater en interactieve vragen wordt het effect van onze hokjesgeest zichtbaar.

Wie van de drie

Een interactieve spelvorm over seksuele diversiteit, gebaseerd op het beroemde tv programma Wie van de drie. Het spel biedt mogelijkheden om het onderwerp bespreekbaar te maken en te werken aan een veilige sfeer. Drie gasten stellen zich voor aan de groep met de mededeling dat zij homoseksueel zijn. Slechts één van de drie spreekt de waarheid. Aan de groep de opdracht om in een drietal vragenrondes te achterhalen wie de volledige waarheid spreekt. Het gaat niet om het goed raden, maar om de vragen die gesteld worden. Want die bepalen het gesprek na afloop.

Doelgroep: Cliënten/bewoners en hun naasten, zorgmedewerkers, vrijwilligers

Voorwaarden:

- Lokaal met ruimte waar drie gasten en vier panelleden goed zichtbaar voor de groep plaats kunnen nemen.
- Beschikbaarheid van geluidsinstallatie met 2 microfoons, waarvan bij voorkeur een draadloos, en flipover.

Meer informatie en reserveringen: www.tumba.nl

Stijldansdemonstratie door een herenpaar

Dansdemonstratie door een herenpaar en daarna dansen met de aanwezigen, waarbij ook mensen in een rolstoel worden betrokken (als men wil). Op verzoek wordt er na de dansdemonstratie een dansworkshop gegeven. De kracht van deze activiteit zit in de zichtbare diversiteit: twee mannen die samen een tango dansen. Voor sommigen is dat even wennen, als er dan mooi gedanst wordt, is snel het ijs gebroken. De aanwezigen beleven een prettige dansmiddag met elkaar.

Doelgroep: Cliënten/bewoners en hun naasten, zorgmedewerkers en vrijwilligers

Tijdsinvestering: 30-60 minuten

Voorwaarden: Een vrije-vloeroppervlakte van 5 bij 10 meter is wenselijk (kleiner kan na overleg), cd-speler, bij voorkeur ook microfoon en geluidsinstallatie.

Kosten: € 220 exclusief reiskosten.

Meer informatie en reservering: René Goudsblom, renegoudsblom@yahoo.co.uk, +31 (0)6 228 806 11

Vertelvoorstellingen

Verhalen vertellen is een aantrekkelijk en effectief middel om communicatie op gang te brengen, educatie te versterken en integratie te stimuleren. Verhalen verbinden en inspireren mensen. Verhalenman Karel Baracs voert al vertellend zijn publiek mee alsof het een film betreft. Omlijst met een muzikaal optreden of met een nabespreking over seksuele en genderdiversiteit is dit een aantrekkelijke manier om seksuele en genderdiversiteit bespreekbaar te maken.

Doelgroep: Cliënten/bewoners en hun naasten, zorgmedewerkers, vrijwilligers

Duur: 35 minuten (met mogelijkheid tot nagesprek van 25 minuten o.l.v. Karel Baracs)

Kosten: € 400 inclusief nabespreking (excl. BTW en reiskosten vanaf Amsterdam).

Meer informatie: Karel Baracs, karel@verhalenman.nl, 06 148 208 20

Een roze geluid

Aan de hand van het levensverhaal van Hanna (1939) en Frank (1954) wordt duidelijk dat verdraagzaamheid ten opzichte van homoseksualiteit kwetsbaar is en ook in onze tijd nog voortdurend bevochten moet worden. Dit beeldende verhaal geeft een stem aan LHBT+ ouderen en gaat over zowel hun levensvreugde als de worstelingen die zij vandaag de dag doormaken.

Met blijheid en vastberadenheid

Vertelvoorstelling over Niek Engelsman alias Bob Angelo (1913 - 1988), de eerste voorzitter van het COC, die zijn leven wijdde aan de homobeweging. In een tijd dat homo's en lesbo's gebukt gingen onder discriminatie, bond Engelsman met grote persoonlijke moed de strijd aan met de samenleving en de wet. Hij stond in 1946 aan de wieg van de allereerste sociëteit voor homoseksuelen: de Shakespeare Club, de voorloper van het COC.

Interactieve presentatie Roze in Beeld

Tijdens een bijeenkomst worden fragmenten vertoond van LHBT personen op de Nederlandse televisie. Deze presentatie is een feest van herkenning. Hoe zijn deze beelden in de loop der jaren veranderd? Ook krijgen de aanwezigen de gelegenheid zelf te vertellen naar wie zij keken toen ze jong waren en met wie zij zich identificeerden. Zie ook www.rozeinbeeld.nl

Doelgroep: Cliënten/bewoners en hun naasten, zorgzorgmedewerkers en vrijwilligers

Tijdsinvestering: 60 minuten (kan worden aangepast)

Voorwaarden: Vooraf graag overleg m.b.t. de technische ondersteuning

Kosten: € 450 (exclusief BTW en reiskosten vanaf Amsterdam).

Meer informatie: Ad van Dam, a.v.dam@planet.nl, 06 137 690 75

Toneelvoorstelling Wat Nou Oud?

Een tragikomische toneelvoorstelling over twee gepensioneerde acteurs, die tevens liefdespartners zijn. De een is vergeetachtig, de ander komt op seksueel gebied veel tekort. Hun leven is na 40 jaar een sleur, maar wordt op zijn kop gezet als ze gevraagd worden om een optreden te verzorgen in een succesvolle tv-talkshow. Thema's die aan bod komen zijn: Hoe houd je lange relaties in stand? Sta je nog in de maatschappij, wil je nog mee doen, lukt dat nog? Wat zijn de (veranderde?) seksuele behoeftes als je ouder wordt. Met mogelijkheid tot nabespreking. Zie ook www.janelbertse.nl

Doelgroep: Cliënten/bewoners en hun naasten, zorgmedewerkers en vrijwilligers

Tijdsinvestering: 150 minuten

Voorwaarden: Minimale speelvlak 4 x 4 meter, verduistering, belichting, geluidsapparatuur (voor aansluiting computer)

Kosten: € 1500 (volledige theateropstelling, inclusief technicus en reiskosten),

€ 1000 (aangepaste versie zonder technicus), inclusief reiskosten

Meer informatie en reservering: Jan Elbertse, jan@weboriginals.nl,

06 212 134 13

Dansvoorstelling Roze Cast

Dansvoorstelling van acht oudere LHBTI-amateurdansers o.l.v. Introdans om de zichtbaarheid van roze ouderen te vergroten. Moderatoren van SWOA gaan na de dansvoorstelling het gesprek met het publiek aan. Zie ook www.introdans.nl/roze-cast

Doelgroep: Cliënten/bewoners en naasten, zorgmedewerkers, vrijwilligers

Tijdsinvestering: 90 -120 minuten

Voorswaarden: verwarmde ruimte met voldoende verlichting en minimaal een leeg en vrij vloeroppervlak van 8 bij 6 meter met gladde vloer (geen vloerbedekking) of theaterzaal met tribune, 4 stopcontacten in directe omgeving van dansvloer, aparte kleedruimte met stoelen geschikt voor 10 personen, parkeer- en laadmogelijkheid voor de deur of direct in de buurt. Opbouwtijd: 1 uur

Kosten: maatwerk

Meer informatie en reservering:

Marjon van Baars, mvanbaars@swoa.nl, (026) 327 22 66 of

Annemieke Vervoort, annemieke.vervoort@introdans.nl, (026) 351 21 11

Films

Een film vertonen met een LHBTI thema is een goede manier om seksuele en genderdiversiteit meer zichtbaar en bespreekbaar te maken. Dergelijke films bieden ook (h)erkenning voor LHBTI personen. Films met een LHBTI thema dragen ook bij aan meer begrip en kunnen leiden tot minder uitsluiting en discriminatie. Uit onderzoek blijkt dat films waarin de kijker de wereld ziet vanuit het perspectief van iemand die veel te maken heeft met discriminatie, bijdragen aan minder discriminatie en uitsluiting. Zeker wanneer de onrechtvaardigheid wordt onderstreept, kan dit leiden tot minder vooroordelen ten aanzien van mensen uit de betreffende groep. Wanneer je voelt of ziet wat de gevolgen van discriminatie zijn voor iemand anders, dan wordt je inlevingsvermogen vergroot en nemen vooroordelen af. (bron: www.kis.nl)

Enkele voorbeelden van films met een LHBTI thema (die ook voor een 'ouder' publiek geschikt zijn) zijn:

- Chez Nous (Nederland, 2013) Komedie
- The Adventures of Priscilla, Queen of the Desert (Australië, 1994) Komedie/Road movie
- The Wedding Banquet (USA, 1993) Drama
- A Single Man (USA, 2009) Drama
- Pride (VK, 2014) Komedie
- The Danish Girl (VK, 2015) Drama/Romantiek

Meer films met een LHBTI thematiek zijn vooral te vinden op:

www.artifilm.nl of www.cinemien.nl

Enkele tips voor het vertonen van films voor ouderen (met dank aan Filmclub Rietvink van Amstelring)

- Zorg voor Nederlandstalige ondertiteling
- Vermijd expliciete en veel erotisch; dat wordt als ongemakkelijk ervaren
- Veel ouderen houden niet van films over ziekten of stervenden

Zorg voor een licentie voor het vertonen van een film. Voor meer informatie zie: www.filmservice.nl

Foto-exposities

Een fototentoonstelling kan op laagdrempelige en beeldende wijze aandacht besteden aan LHBT ouderen. De foto's en teksten van LHBT ouderen brengen bezoekers in contact met deze groep. Een fototentoonstelling is zeer geschikt in combinatie met een andere activiteit uit deze toolkit, een landelijke dag (als IDAHOT, Coming Out Dag of Roze Zaterdag) of als kick off van een Roze Lopertraject. Omlijst met een openingsborrel en introductie door een gastspreker wordt op beeldende wijze het onderwerp ter sprake gebracht. Het is gebleken dat ook de lokale media van deze activiteit gecharmeerd zijn.

Doelgroep Cliënten/bewoners en hun naasten, zorgmedewerkers, vrijwilligers en management, bestuur en beleidsmedewerkers

Nooit meer in de kast!

Tentoonstelling met levensverhalen en beeldmateriaal van oudere homo- en biseksuele vrouwen en mannen. De levensverhalen van veertien oudere homo- en biseksuele vrouwen en mannen worden verteld op roll-up banners met foto's en verhalen waarin homoseksualiteit niet het enige aspect is. Een pleidooi voor menselijkheid, tolerantie en diversiteit. Meer informatie

www.ihlia.nl

De tentoonstelling is voor een of meer weken (of maanden) te huren, en kan op één locatie staan, maar ook goed rouleren over verschillende locaties. Een (optionele) opening/presentatie neemt ongeveer een uur in beslag. Bij weinig ruimte ook zeer geschikt om als 'estafettetentoonstelling' te gebruiken, waarbij op één of meer (max 8) locaties steeds twee, elke week wisselende levensportretten worden getoond. Samensteller Hannah van Herk kan de tentoonstelling begeleiden met een opening of bijeenkomst waarbij de ouderen zelf mee kunnen praten. Hiervoor is een beamer prettig (maar niet absoluut noodzakelijk).

Kosten: Afhankelijk van uw wensen en inzet zijn er verschillende tarieven, variërend van € 440 euro (inclusief BTW) tot € 1260 (inclusief BTW, exclusief reiskosten vanaf Amsterdam).

Meer informatie of reserveringen:

Hannah van Herk, hvanherk@gmail.com, 06 513 083 16

Stormachtig Stil

Expositie met 15 portretten (50x60 cm) van roze ouderen uit Stormachtig Stil met korte beschrijving. De panelen zijn voorzien van een ophanghaak.

Kosten € 150,00 per expositie. Ophalen in Den Haag.

Meer informatie: Eveline van de Putte, info@evelinevandeputte.com

Muzikale optredens

Door het verzorgen van een muzikaal optreden kan de zichtbaarheid van en bewustwording rond LHBTI vergroten. Een 'roze' optreden kan aanleiding zijn voor een gesprek over seksuele en genderdiversiteit.

Er zijn veel artiesten die een 'roze' repertoire brengen: liedjes waarin LHBT+-zijn een rol speelt. Soms gaat de tekst over de liefde tussen twee mannen of twee vrouwen, soms wordt een tekst aangepast ('hij' wordt 'zij' of omgekeerd) of zijn het teksten van bekende LHBT zangers of zangeressen, zoals Robert Long, Wim Sonneveld of Claudia de Breij. Sommige artiesten treden op als drag-queen.

Doelgroep: Cliënten/bewoners en hun naasten, zorgmedewerkers, vrijwilligers

Op www.roze50plus.nl vindt u een overzicht van artiesten (meest solo of duo) met een 'roze' repertoire. Deze artiesten zijn bekend bij Roze 50+. U kunt zelf contact opnemen voor meer informatie en boekingen.

Koren

In Nederland zijn een aantal LHBTI/LHBTI-vriendelijke koren: koren die vooral of uitsluitend bestaan uit LHBTI personen en/of een repertoire brengen met een 'roze tintje'. Ze hebben vaak een programma met liederen die in de LHBT-community veel gehoord worden (bijvoorbeeld van ABBA, George Michael of Robert Long) en/of ze zingen (klassieke) liederen die door een LHBTI persoon gecomponeerd zijn. Deze koren zijn ontstaan uit de behoefte om samen met andere LHBTI personen te zingen. Naast het plezier in het zingen zijn gezelligheid en het gevoel van verbondenheid belangrijke motieven om lid van een dergelijk koor. Onderstaande koren kunt u boeken voor een optreden.

- Gay Men's Chorus Manoeuvre (Amsterdam) www.manoeuvre.nl
- Gay and Lesbian Amsterdam GALAkoor (Amsterdam) www.galakoor.nl
- Regenboogkoor Dissonant (Amsterdam) www.dissonantamsterdam.nl
- Homo-lesbo-bi koor Rozenkoor (Amsterdam) www.rozenkoor.nl
- Herendubbelkwartet Mannenkoorts (Den Haag) www.mannenkoorts.nl
- Homomannenkoor Vox Rosa (Den Haag) www.voxrosa.nl
- Vrouwenkoor De Heksenketel (Den Haag) www.vrouwenkoordeheksenketel.nl
- Homomannenkoor Cantatori del Duomo (Utrecht) www.cantatori-del-duomo.nl
- Mannenkoor Het Herenakkoord (Arnhem) www.herenakkoord.nl
- Gemengd Homokoor Cantus Obliquus (Nijmegen) www.cantusobliquus.nl
- Mannenakkoord (Eindhoven) www.mannenakkoord.nl
- Vrouwenkoor Behoorlijk bekoorlijk (Den Bosch) www.behoorlijkbekoorlijk.nl
- Homomannenkoor Zangzaad (Groningen) www.zangzaad.info

De Regenboog Quiz

Enkele vragen (met in roze de antwoorden) om in een quiz te gebruiken:

Hoeveel procent van de Nederlandse bevolking is lesbisch, homo, biseksueel of transgender?

0,2 procent; **5 procent**; 14 procent

Homoseksualiteit komt voor:

Alleen bij mensen; Alleen bij mensen en apen; Alleen bij mensen, apen en pinguïns;
Bij mensen en tal van diersoorten

Hoeveel LHBT personen hebben in Nederland ooit agressie of negatieve uitingen meegemaakt?

7 op de 1000; 7 op de 100; **7 op de 10**

Een transgender is:

Iemand die zich niet thuis voelt in het lichaam waarin hij/zij geboren is; Een man die graag vrouwenkleding draagt; Iemand die zich geen man en geen vrouw voelt; **Alle antwoorden zijn juist**

Sinds wanneer kun je in Nederland je voornaam en/of geslachtsregistratie laten aanpassen?

Dat is niet mogelijk; **Vanaf 1 januari 2018**; De wet hierover is in behandeling bij de Eerste Kamer (dd maart 2019)

De gelijkgeslachtelijke liefde was een bekend verschijnsel in:

De oude Griekse cultuur; De oude Romeinse cultuur; De klassieke Arabische poëzie;
Alle drie antwoorden zijn juist

Sinds welk jaar is seks tussen een volwassen man en een jongen tussen 16 en 21 jaar niet meer strafbaar in Nederland?

Dat was nooit strafbaar; Sinds 1850; **Sinds 1971**

Zelfmoordcijfers liggen onder LHBT personen:

Lager dan bij heteroseksuelen; Even hoog als bij heteroseksuelen; **Tot drie zo hoog als bij heteroseksuelen**

Wat is het verschil tussen een travestiet en een transseksueel?

Er is geen verschil; **Een travestiet draagt graag kleding van het andere geslacht, een transseksueel voelt zich niet thuis in het geslacht waarin hij/zij geboren is**; Een travestiet is een man die graag vrouw wil worden, een transseksueel is een vrouw die graag man wil worden

Sinds wanneer is homoseksualiteit geen psychiatrische aandoening meer volgens het DSM (het officiële 'handboek voor psychiaters')?

Homoseksualiteit is volgens DSM nog steeds een psychiatrische aandoening; Sinds 1884; Sinds 1973; Homoseksualiteit is volgens DSM nooit als psychiatrische aandoening beschreven

Waar komt de term 'roze' ouderen vandaan?

Roze is de lievelingskleur van de meeste homo's; Homo's moesten een roze driehoek dragen in de Duitse concentratiekampen; De eerste openlijke homoseksuele oudere op de Nederlandse t.v. heette Jan Roze

WOORDENLIJST

Aseksueel

Mensen die zich niet seksueel aangetrokken voelen tot anderen

Biseksueel

Een man of vrouw die zich zowel emotioneel als fysiek aangetrokken voelt tot mannen als vrouwen

Cisgender

Mensen bij wie het geboortegeslacht overeenkomt met de ervaren genderidentiteit

Genderexpressie

de uiterlijke manifestatie van mannelijkheid of vrouwelijkheid in onder meer gedrag, kleding, spraak, haardracht en lichaamsmerken

Genderidentiteit

van welk geslacht/gender iemand volgens zijn/haar gevoel of overtuiging werkelijk is of zou moeten zijn. Dit staat los van geboortegeslacht, juridisch geslacht en lichamelijke kenmerken.

Homoseksueel

Een man die zich emotioneel/fysiek aangetrokken voelt tot mannen

Intersekse

een paraplueterm voor aangeboren condities waarbij het geslacht verschilt van wat medici als norm beschouwen voor mannen- en vrouwenlichamen. Er zijn veel verschillende interseksecondities.

Lesbisch

Een vrouw die zich emotioneel/fysiek aangetrokken voelt tot vrouwen

Queer

Mensen die hun seksuele voorkeur liever niet in een hokje plaatsen. Iemand die queer is, wil zich dus liever niet identificeren als LHBTI persoon.

Transgender

Iemand bij wie de huidige genderidentiteit niet overeenkomt met het geslacht dat bij de geboorte is toegekend. Transgender wordt gebruikt als paraplueterm waar verschillende categorieën en identiteiten onder vallen, zoals 'transseksueel', 'transgenderist', 'genderqueer', 'travestiet'.

Transseksueel

medische term voor transmannen en transvrouwen die behoefte hebben aan een geslachtsaanpassende behandeling en meestal ook onvrede ervaren met het geboortelichaam.

Travestiet of crossdresser

Iemand die een deel van de tijd, meestal in de privésetting, een genderuiting heeft die anders is dan het geboortegeslacht. Meestal gaat het om mannen die zich een deel van de tijd als vrouw kleden en uiten. De genderidentiteit van crossdressers verschilt; sommigen voelen zich geheel man, anderen voelen zich deels ook vrouw. 'Crossdresser' wordt vaak opgevat als een prettigere term dan 'travestiet'.

